

Verbální agrese v politickém diskurzu¹

Milada Hirschová, Jindřiška Svobodová

0. Východiska

Pragmalingvisticky orientovaný výzkum patří v posledních padesáti letech k nejdynamičtěji se rozvíjícím oborům zkoumání jazyka a v současné době směřuje především do dvou oblastí. Předmětem zájmu jsou jednak formy užití jazyka, např. rozdíly mezi psaným a mluveným textem, specifika internetové či technicky jinak zprostředkované komunikace nebo komunikace s určitým „atributem“ jako politická, mediální, institucionální apod. Jednak se zkoumá produkce a recepce jazykových promluv na pozadí jejich psychologického či kulturologického kontextu, sledují se podmínky a limity porozumění textu související právě s kontextem komunikačního procesu a pozornost je věnována i výzkumu kontextu samého. V této oblasti pak vznikají i velmi podnětné diskurzivní studie sociálního kontextu, v nichž jsou často specifikovány např. interkulturní faktory v komunikaci, vlivná je ale i metoda kritické analýzy, jejíž zaměření se již překrývá s pracemi sociologickými, kulturologickými či politologickými. Jedna z odnoží tohoto výzkumu vyústila dokonce ve vznik nového oboru bádání, tzv. kontextualizace. Významné nadále zůstávají i směry rozvíjející více či méně navzájem kompatibilní filozofické impulsy 1. poloviny 20. století směřující dnes jak do oblastí etnometodologicky inspirované konverzační analýzy s širokým záběrem, tak do fenomenologicky zaměřené sociologie, resp. behaviorální sémiotiky (k jednotlivým oblastem bádání viz blíže seznam připojené literatury).

Tematické i metodologické rozrůznění pragmatické lingvistiky je tedy evidentní a úlohu zastřešujícího analytického přístupu v současné době může plnit např. konverzační analýza (jakkoli i zde se její teoretická a metodologická východiska mohou oprávněně jevit jako značně eklektická). Při analýze komunikačních událostí zde dochází k interpretaci verbalizovaných i jen pouze míněných významů, intencí a strategií a do popředí vstupuje požadavek na jejich zpětnou kontrolovatelnost a verifikovatelnost. Jako vhodné teoretické východisko zde může být použita konverzační logika postavená na výkladech Griceových (1995, 1991), rozvinutá později u Lakoffové (2009), a teorie relevance (Wilsonová – Carstonová 2007), zejména v pojetí kontextualizace a kognitivního efektu, jehož nejdůležitější typ představuje kontextová implikace (Wilsonová – Carstonová 2007: 244–250) opírající se ve svých východiscích o princip relevance.

¹ Zpracování tohoto textu bylo umožněno díky podpoře vnitřního grantu Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci z Fondu pro podporu vědecké činnosti.

Kontextová implikace vzniká jako výsledek spojení informačních vstupů, jež jsou v daném okamžiku rozhovoru dostupné a stávají se relevantními, pokud se spojují s kontextovými předpoklady, které má v danou chvíli účastník komunikace k dispozici. Společně se stávají jádrem interpretace výpovědi a tato interpretace se poté stává složkou kontextu pro výpovědi následující. Právě kontextové implikace se podle našeho názoru jeví jako zásadní nástroj pro analýzu komunikátů otevřeně i skrytě konfliktních.

1. Pohledy na verbální agresi

1.1 Agresivita má kořeny v instinktivní sebeobraně a je zaměřena např. na obranu vlastního teritoria nebo jedinců. Jen fylogenetický a kulturní vývoj usměrnil tyto instinkty a spojil je s normami racionální morálky a morální odpovědnosti (Lorenz 1969: 247–255). Obecně přijaté a respektované normy ale mohou být pod tlakem okolností obcházeny nebo porušovány (Lorenz 1969: 257–262). Agresivita v komunikaci se v sociální psychologii chápe jako jedna z forem agresivního chování (srov. Nakonečný 1999: 121–124) a mezi agresivní projevy se řadí nadávky a vyhrožování, tedy formy přímého agresivního chování, v širším smyslu slova sem ale můžeme zařadit rovněž pomluvy a výsměch „za zády“, tedy agresivní chování nepřímé. Z hlediska přítomné intence lze rozlišit agresi impulzivní, v níž je přítomen záměr poškodit nebo dokonce zničit objekt, na nějž se zaměřuje, a agrese instrumentální, která se děje s nějakým cílem směřujícím do budoucnosti a přetahujícím aktuální situaci (Anderson – Bushman 2002).

1.2 Výzkum komunikačních událostí, v jejichž rámci dochází k poškození adresáta a jež mají útočný charakter, se obvykle realizuje v souvislosti s výzkumem (ne)zdvořilosti. Oblast komunikačních aktivit s přítomným fenoménem nezdvořilosti, a to jak v laickém smyslu, tak ve smyslu pragmalingvisticky chápaných strategií (Locherová – Bousfield 2008: 5–7), je velmi široká – od záměrného nedostatku či upírání zdvořilosti až po útočné otevřeně poškozující úmyslné komunikační jednání, jež reflektuje produktorovy emoce, jako např. hněv nebo strach, a zpravidla se při něm užívá vulgarismů, a to jak v oslovovací, tak v referativní funkci.

V klasické, i když v současnosti již do značné míry překonané teorii zdvořilosti vytvořené P. Brownovou a S. Levinsonem (1987: 1) se počítá s agresivními záměry jako s rysem, který je potenciálně přítomný u účastníků téměř všech komunikačních situací a zdvořilostní strategie osvojované komunikanty v rámci sociálního učení pak slouží k tomu, aby agresivita byla zvládnuta a usměrněna. Nezdvořilost souvisí s porušováním existujících sociálních a komunikačních norem, a je tudíž z hlediska dobového a společenského zakotvení komunikátu proměnlivá, resp. liší se různé pohledy na ni (její rozeznání a hodnocení v pohledu společenském a etickém); verbální agrese je ovšem jako negativní hodnocena vždy.

1.3 J. Culpeper (2011) ve své komplexní práci o nezdvořilosti vychází ze staršího modelu agresivního chování (blíže viz Anderson a Bushman 2002) a zohledňuje v ní biologické, sociální i psychické faktory. Pro tento původní Andersonův a Bushmanův model jsou základní vstupy personální, jako např. osobnostní rysy, pohlaví, získané postoje, zkušenosti, vyznávané hodnoty a individuální cíle, a situační. Z nich nejvýznamnější roli hraje přítomnost získaných a zapamatovaných podnětů k agresi, které mají výrazně individuální charakter, a to, co může působit jako podnět k agresi u jedné osoby, neplatí u jiné (jako např. frustrující činitele, provokace, nepříjemné vnější okolnosti, např. vysoká teplota, hluk, zápach).

Vedle těchto faktorů model zohledňuje i průběh vzniku agrese, na němž se podílejí kognitivní faktory, zejména hodnocení situace na základě předchozích zkušeností, a rozhodovací procesy, které vedou buďto k impulzivní akci, nebo k rozhodnutí situaci přehodnotit. Výsledkem přehodnocení může být buďto agrese promyšlená (často instrumentální, jejímž cílem je např. odplata), nebo neagresivní reakce. Jak agresivní, tak neagresivní výsledek vedou k dalšímu cyklu sociální interakce v dané situaci (blíže viz Anderson – Bushman 2002: 32–41). Tito autoři se také věnují častému ospravedlňování instrumentální agrese hodnocené jako jednání konaného v zájmu zasaženého objektu. Naproti tomu T. Jay (1999), který svůj přístup označuje jako „neuro-psycho-sociální teorii řeči“, chápe verbální agresi jen jako jeden z případů užívání příznakově afektivního a vulgárního jazyka neboli nadávání. Toto jednoznačné začlenění verbální agrese do užívání jazyka příznakového jak slovní zásobou, tak i zvukovou realizací se nám nejeví jako úplně adekvátní, neboť agresivní může být i komunikát, který má jen některé z uvedených příznakových rysů, přičemž vulgarita mezi nimi ani být nemusí, jak se pokusíme ukázat dále.

V našem pojetí tedy verbální agresi nelze ztotožnit pouze s jistým způsobem „ventilace emocí“, jejímž základním výrazovým prostředkem je poměrně standardní repertoár vulgarit. V komunikačním aktu plní dva základní cíle: a) obecně jako projev hostility (srov. výše termín agrese impulzivní) a b) jako verbální agrese instrumentální. Při realizaci verbální agresivity hostilní produktor ublíží adresátovi a poškodí jeho sebeúctu, často přitom jde vlastně o odvetu za předchozí poškození mluvčího. Při instrumentální verbální agresi je cílem řečového jednání získat agresi nějakou výhodu, buďto posílit vlastní pozici mluvčího ve skupině (např. i získat obdiv), nebo je verbální agrese užita jako prostředek nátlaku nebo hrozby. Jak hostilní, tak instrumentální forma agrese jsou užity jako záměrné komunikační strategie a nejde o automatické nebo reflexivní promluvy.

Culpeperův vlastní model nezdvořilosti (2011: 68) s agresi nepracuje, poměrně podrobně se však agresi věnuje starší britská práce o nezdvořilosti, jejímž autorem je D. Bousfield (2008), který agresi rovněž chápe jako jednu ze složek obecnějšího jevu nezdvořilosti. Zdůrazňuje záměrnost agrese spojenou vždy se snahou poškodit cíl, v případě verbální agrese jde na rozdíl od fyzického násilí

o poškození primárně symbolické. Bousfield vždy agresi hodnotí jako instrumentální a upozorňuje na její roli jako taktiky v konfliktu. Jeden z nejvlivnějších současných teoretiků (ne)zdvořilosti Ch. Watts (2003) v polemické návaznosti na Goffmana (1967, 1971) rovněž počítá s agresivním komunikačním jednáním (*aggressive facework*, s. 260), nespecifikuje ovšem jeho podobu, což souvisí s jeho celkovou koncepcí (2003: 142), v níž jsou nejdůležitějšími pojmy vhodné, taktické nebo obezřetné (*politic*) komunikační jednání (2003: 161), od něhož se mluvčí může z různých důvodů odchýlit směrem ke zdvořilosti nebo nezdvořilosti. Watts ovšem počítá s konfrontačním, konfliktním diskurzem (například 2003: 218–232), který je definován především strategií komunikantů a k nezdvořilosti se nutně nemusí uchýlovat.

1.4 Chápání verbální agrese i jejích projevů a indikátorů je tedy nejednotné, důležité pro naši další práci ovšem je, že výskyt vulgarismů, spojený s komunikační hrubostí (*rudeness*), je pouze jedním, nikoli jediným jejím projevem. Vulgarismy se jednak v určitých situacích, jednak v projevech některých mluvčích stávají bezpříznakovým vyjadřovacím prostředkem a nejsou ani míněny, ani adresátem zpravidla chápány jako projev verbální agrese. Obecně je užití verbální agrese spojováno se snahou zaujmout v komunikaci nadřazenou pozici vůči partnerovi, a to i při snaze od partnera něco získat, a opět se zde nabízí analogie s rozšiřováním nebo obranou teritoria. Typicky je verbální agrese spojována s jakýmkoli atakem osobní integrity (tváře) adresáta pomocí jazyka, a to i takové, které nemusí být vulgární.

Spouštěcím mechanismem pro agresivní komunikační jednání je záměr podavatele uskutečnit své záměry bez ohledu na ostatní účastníky, nebo jde o jeho reakci na aktuální komunikační situaci, pokud se např. ocitá pod tlakem svého okolí. Reakcí na podnět zvenčí je pak zpravidla pasivní agresivita, pro niž je charakteristická odmítavost vůči komunikačním aktivitám partnera. Agresivní komunikace může mít povahu otevřeně nezdvořilou, avšak u agresivity pasivní se objeví zejména využití ironie. Již nezdvořilost výrazně souvisí s uplatňováním faktoru moci a do konfrontace se rozhodne vstoupit buď ten, kdo se cítí být v pozici „moci“, nebo naopak ten, kdo se cítí být ohrožen či deprivován. Záměrná konfrontačnost v komunikaci pak nejen že na komunikačního partnera nebere ohled, ale snaží se dosáhnout svého cíle tak, že adresáta neváhá ohrožit a poškodit, popř. se o to alespoň snaží.

1.5 Pokud bychom chtěli terminologicky vymezit pojmy *nezdvořilost*, *hrubost* a *verbální agrese*, pak nezdvořilost je z hlediska komunikačního jednání nejméně uchopitelná. Vnímání komunikátu jako nezdvořilého se může z hlediska podavatele i recipienta odlišovat a ve značné míře jde o záležitost jejich interpretace, významná je pochopitelně i role kontextu, takže tatáž promluva může být v různých

situacích různě hodnocena. Navíc nezdvořilá promluva ani nemusí obsahovat hrubé či vulgární výrazové prostředky. Hrubost je naopak objektivně identifikovatelná, a to právě v důsledku nutného užití příznakového lexika. Na druhou stranu ale současně platí, že hrubost nemusí být spojena s agresivní intencí, z běžné komunikační praxe může většina mluvčích doložit příklady výpovědí, které jsou sice hrubé, jejich užití je ale motivováno např. snahou adresáta podpořit nebo mu dodat odvalu. Z hlediska řečového jednání je však hrubost frekventovanou složkou agrese a ve výpovědích otevřeně urážlivých, ponižujících, bezohledných nebo nerespektujících adresátův psychický stav je přítomna, i když se zde vyloženě vulgární výrazy nevyskytují. Verbální agresi je pak podle našeho názoru vhodné chápat jako samostatnou komunikační strategii a její výskyt souvisí se snahou mluvčího poškodit adresáta (skutečně i symbolicky). Nezdvořilost přímá i nepřímá, stejně jako hrubost může, ale nemusí být v agresivním komunikátu zahrnuta. Následující text je výsledkem dlouhodobých výzkumů věnovaných výskytu příznakového vyjadřování ve veřejném prostoru (Svobodová 2011a, 2011b, 2013a, 2013b, 2014; Hirschová – Svobodová 2014), při jehož analýzách se ukázalo, že verbální agrese se z interpersonální komunikace často účelově přelévá do komunikace veřejné, a zasluhuje proto jakožto samostatný jev bližší objasnění.

2. Verbální agrese v politickém diskurzu

Prvoplánově agresivní verbální jednání je v interpersonální komunikaci obvykle odsuzováno a získat autentický materiál není jednoduché. Komunikant záměrně i spontánně užívající poškozující strategie, jejichž součástí navíc nezřídka bývají obhroublé nebo vulgární výrazy, je sám stigmatizován. Výjimku ovšem tvoří specifické typy komunikačních situací, v nichž je užití podobných strategií očekáváno a jejichž uživatelé před dalšími účastníky komunikace neriskují ohrožení vlastní pozitivní tváře. Typickým příkladem mohou být různé typy reality show, jejichž účastníci jsou dramaturgií přímo vyzýváni k otevřeně konfliktnímu a poškozujícímu komunikačnímu jednání. Výskyt vypjatých a konfliktních situací pouze zvyšuje na straně recipientů atraktivitu relace, a tím pádem i její sledovanost.

Záměrné poškození komunikačního partnera se stává pravidelnou součástí i takových komunikačních situací, ve kterých může fungovat jako nástroj sebe-prezentace (často veřejně známých) osob. Typicky se podobné strategie využívají v politickém diskurzu, kde se útok směřující k osobnímu poškození komunikačního partnera, tedy argumentace *ad hominem*, stává frekventovanější než argumentace směřující k věcné podstatě diskutovaného problému, tedy *ad rem*.

V následující části našeho příspěvku se zaměříme na dva typy veřejné politické komunikace, v níž je frekvence komunikačních strategií s prvky verbální agrese poměrně častá, a to jednak na komunikaci v mediálním prostoru, jednak na komunikaci v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (sekundárně v mediálním prostředí zprostředkovanou). Materiál pro analýzu jsme získali

jednak přepisem pravidelných relací České televize *Máte slovo* (díly odvysílané 14. 2. 2013, 21. 2. 2013, 28. 2. 2013 a 7. 3. 2013) a *168 hodin* (díly odvysílané 30. 3. 2014 a 23. 3. 2014), jednak ze stenografických přepisů jednání dolní komory Parlamentu České republiky v průběhu první poloviny roku 2014.

2.1 V televizním pořadu *Máte slovo* jsou k diskusi záměrně vybírána témata, jež společnost názorově rozděluje, a tudíž se při jejich probírání očekává vznik konfrontačních a konfliktních situací. Účelově jsou vybíráni i hosté, kteří o daném tématu přicházejí diskutovat (tři „zastánci“ a tři „odpůrci“). Zastánci většinově odmítaných témat navíc bývají už v úvodních vstupech moderátorky představeni takovým způsobem, že jejich identita se sama o sobě stává základem pro předpokládané nesouhlasné reakce diváků nebo publika ve studiu. Moderátorka se potenciálně vzniklé nesouhlasné reakce navíc nesnaží mírnit, naopak častěji je sama podněcuje a do dialogu s ní vstupují hosté nikoli jen jako individuální mluvčí (i když zároveň třeba také v roli odborníků), nýbrž jako reprezentanti předem obecně definovaných pozic, jako členové dvou vágně vymezených názorových skupin, jež jsou navzájem kladeny do protikladu. Vedle politiků a odborníků jako aktivní komunikační partneři v této talk-show vystupují i „laici“ („prostí lidé“), reprezentovaní jednak přímo publikem ve studiu, jednak prostřednictvím předem zaslaných dotazů. Vedle výpovědí komunikantů fyzicky přítomných ve studiu tak využívá dramaturgie pořadu ještě tzv. zvukových konzerv, nahrávek telefonických dotazů, jež přicházejí od televizních diváků ještě před začátkem natáčení. Tyto dotazy bývají odvysílány v jednom bloku hned po základním uvedení problematiky a představení hostů a jsou záměrně vybírány tak, aby konfrontačním, útočným tónem a dehonestováním politických představitelů nutně vedly k rozpoutání diskuse. Z repliky moderátorky MJ, která v ukázce (I) na úvodní dotazy navazuje, je navíc evidentní snaha v podobně konfrontačním duchu v diskusi s přítomnými hosty pokračovat:

(I)

(1) no vrátit majetek církvím v době kdy je většina národa pod hranicí bída ' a lidi spávají pod mostem? máme tady spoustu bezdomovců. to je úplně absurdita. ale naše vláda to dělá proto aby měla potom mít kde azyl až je vodsad poženeme ' a co z toho bude mít církev? akorát budou mít větší zlatý řetězy kolem krku

(2) prosím vás' dyť církvi nebylo nikdy dokázáno (..) ani nedokázala vona kde ten majetek který se jí tedka vrací vona získala? dyť vona ho taky ukradla a nikdy to nebylo nikomu vrácený tak jaká je to? dyť je to zlodějna prosím vás normální

(3) restituce (..) to je zlodějina století podívejte se dneska (..) lidem mladým nesnížili jízdné postiženým lidem berou peníze sociální dávky jsou tak nízké důchody taky ať zkusí s tímhletem vemte jim ty peníze ' ať zkusí s tímhletem vyžít a kde vlastně k tomu majetku přišli? vždyť v životě nic neudělali

(4) MJ: pane předsedo ' z těch reakcí je evidentní že jaksi občané nechápou proč právě teď v době kdy se pro lidi až bolestně šetří se musí vyplácet miliardy v hotovosti církvím proč jim nestačí vrácení nemovitého majetku proč ty miliardy?

Anonymní volající diváci zde přímo vyjadřují radikální názory, které mohou být interpretovány jako postoje převládající v celé společnosti (charakteristické je exkluzivní „my“ v (1) proti „oni“). Nepřekvapivě jsou v otázce církevních restitucí napadány kroky vlády a napadány jsou i církve samotné, specificky je však zřejmě míněna církev katolická. K dehonestaci je užito zmiňování dalších, s jádrem problému jen volně souvisejících témat, jež jsou rovněž prezentována jako adresátovy negativně hodnocené činy, v tomto případě jde o neuspokojivou výši důchodů, studentské jízdné apod. Vybrány jsou tedy komunikáty jednoznačně útočné, které mají adresáty poškodit. Anonymita volajícím dodává odvalu vstoupit do kontroverze (k terminologickému odlišení diskuse, sporu a kontroverze blíže viz Hirschová 2006: 213–215).

2.1.2 Talk-show *Máte slovo* má rysy sporů i kontroverzí. Strany ve sporu obvykle končí rozhovor tak, že každý je i nadále přesvědčen o své pravdě, v kontroverzi jde o to, který komunikující druhého (nebo ostatní) přivede k bodu, kdy se rozhodnou raději komunikace zanechat a dále v ní nepokračovat.

Racionální argumentace zde v podstatě nemá šanci, zvláště na straně zastánců nepopulárního opatření, jejichž oponenti navíc obvykle bývají v početní přesile. Nejde tedy o věcnou argumentaci, ale spíše o ventilaci emocionálně silně zabarveného nesouhlasu ve výrazně asymetrickém dialogu. Objevuje se zde překračování konvenčních zdvořilostních bariér, porušování konverzačních maxim i maxim zdvořilostních – mluvčí obvykle záměrně nekooperují, ne vždy reagují relevantně a neposkytují ty informace a v takovém množství, jak se od nich (především ze strany „lidu“) požaduje. Například Leechovy maximy (1983: 79–103) se v této talk-show objevují v negativní (převrácené) podobě – už samo zadané téma způsobuje, že každý účastník se zde snaží maximalizovat svůj prospěch (i kdyby tímto prospěchem mělo být pouze vyjádření pocitů), maximalizuje neschvalování druhého i neshodu mezi sebou a komunikačním partnerem, přičemž zastánci nepopulárních témat jsou značně znevýhodněni, neboť zde „z pozice moci“ zdůvodňují oprávněnost témat, jež jsou z hlediska většinového recipienta pocítována jako poškozující (např. výše zmíněné církevní restituce či ceny energií apod.).

Jako základní se pak v relaci jeví prezentace odlišných nebo protikladných názorů, de facto předmět kontroverze, kolem kterého se dialog vede. Ten ale není prezentován jako chyba, která by měla být odstraněna (ostatně to v daných případech není možné), a účastníci hlavně shromažďují argumenty, které mají

pouze posílit jejich pozice vůči protistraně, a agresivní komunikace vůči jedné skupině se zde stává cílem sama o sobě:

(II)

(1) MJ: a vám tedy jako občanovi nevadí že teď (.) když se šetří všude možně že se bude platit církví?

(2) MS: ... dejme tomu samozřejmě církev bude vždycky ráda solí v očích ty zlatý řetězy ty zlatý řetězy vždyť to má kdekdo v luxusním autě na kolotočích to má taky kdekdo jako bych se tomu divil

(3) MJ: = ale pane S. (.) promiňte oni ti na těch kolotočích víte oni nehlásají skromnost jo a chápete v tom je ten rozdíl.

Otázky moderátorky posilují kontrast mezi „lidem“ a „politikem“: *jaksi občané nechápu; vám tedy jako občanovi nevadí (...)* a implikuje „vy nejste (obyčejný) občan“. Reakce hosta jen nahrává na další argument proti restitucím (protiklad mezi slovy a činy církve) v replice (3). Jindy moderátorka záměrně útočí na tu složku osobní identity, jež souvisí s profesní zdatností (nepřítomného) politika, a zdůrazňováním chyb maximalizuje neschvalování zastávce opačného názoru:

(III)

MJ: počkejte ještě jenom když je řeč já jenom divákům (..) když je řeč prosím vás ještě o paní ministryni kultury tak ta také nemá nikdy čas, tu už skoro nikdo nezná ... ta kam je pozvána tak tam nejde vidte já nevím jestli je to dobrá ministryně na svém místě ... kdo ví proč o tom nehovoří že by snad tomu nerozuměla?

Častou strategií je pak atakování politika takovým způsobem, že je nucen poskytnout informace, které jsou pro něj negativní a dále poškozují jeho obraz v očích vlastních potenciálních voličů:

(IV)

(1) MJ: pane ministře vy jste mi teď krásně odbočil z té odpovědi na distribuční poplatek (..) já jsem četla že energetický regulační úřad by tento distribuční poplatek rád snížil ale proti je právě ministerstvo průmyslu a obchodu ...

(2) MJ: pane ministře bohužel musíme končit kdybyste támhle mohl říct divákům ano protože to každého zajímá ta cena znova opakuji je skutečně nehorázná neodůvodněná ano takže co pro to uděláte aby ta cena tak nerostla ano prosím.

2.1.3 K cílenému vzájemnému atakování profesní i osobní identity dochází rovněž při výměně replik mezi přítomnými hosty. Představitelé pro- i protivládní politiky účast ve studiu využívají k sebe prezentaci jako součást permanentního boje o hlasy voličů, a jejich cíle jsou tedy protichůdné. Maximalizací ztrát svého

oponenta, pro niž používají poškozující výroky, chtějí posílit vlastní pozitivní obraz. Obvyklé je obviňování komunikačního partnera ze lži, upozorňování na jeho profesní nedostatečnost apod. Ukázky v (V) nepředstavují souvislý dialog, (1) je samostatná výpověď, (2) – (4) jsou dialogické výměny:

(V)

(1) RJ: ... je to naprosté selhání těch kteří byli v politice dvacet let. a kdyby se to udělalo dávno tak to bylo za ceny jako ostatní restituenti a nikoli za ty nadhodnocené ceny které jsou dneska.

(2) VD: to nemůžete říct přece (...) prostě vy nám lžete lžete a doložte to prosím vás pane poslanče doložte to

SP: já to jenom dopovím, toto.

VD: ne, teď jste teď jste řekl zjevnou lež. omluvte se nám za lhaní a doložte to.

(3) VŘ: to jsou jenom výmluvy' proč jste nepodal pozměňovací návrh toho zákona číslo sto osmdesát z roku dva tisíce pět?

MK: no protože sem nebyl v té sněmovně nebyl

VŘ: = ale to jste mohl udělat včera' předešlým' vždyť vy se pořád jenom vymlouváte

(4) AB: a vy jste Čech nebo Polák když říkáte že Česko je krajina podvodníků?

FJ: já su Moravák a my na Moravě mluvíme česky

AB: a proč říkáte že Česko je krajina podvodníků? jak si to dovoluujete vůbec?... já tady poctivě podnikám platím daně zaměstnávám lidi

FJ: ale já ale já vždyť co si budeme nalhávat ... tak k čemu se chytáte slov? já vám nabízím klobásku z Polska pěkně z vepřového ...

AB: ale ne jděte s tím já to nejím ty vaše sračky.

2.2. Politický diskurz obecně je oblastí veřejné komunikace, v níž dochází k zá-
měrnému užití poškozujících strategií spojených s verbální agresí chápanou zde
jako prostředek persvaze. Aktivní účastníci, představitelé politických stran, vní-
mají veřejná vystoupení jako součást snahy získat hlasy voličů. Užití ofenzivních,
ohrožujících strategií je zde běžné a je vedeno především snahou politické protiv-
níky před potenciálním voličem diskreditovat. Agresivita v podobných případech
není motivována ani tak osobními vztahy komunikantů, jako spíše jejich politic-
kou orientací a příslušností k různým politickým subjektům. V komunikaci bývají
tematizovány otázky z okruhu veřejného života a útoky jsou vedeny zejména do
té oblasti osobnostní struktury komunikačních partnerů, která souvisí s obra-
zem „dobrého politika“. To znamená, že nejčastěji bývají protivníkovi otevřeně
či implicitně přisuzovány vlastnosti a činnosti jako neschopnost nebo neochota
dostát danému slovu, rozpor mezi dříve proklamovaným a skutečným jednáním,
zkorumpovanost, nedostatek sociálního cítění, protekcionismus apod. Porušo-
vání konverzačních maxim je záměrné, navíc účastníci vědomě nekooperují,

neboť jejich individuální cíle jsou v podstatě protichůdné (srov. také Čmejrková – Hoffmannová 2011: 65).

2.2.1 Základem projevů politického diskurzu je ideálně užití odpovídající argumentace. Mluvčím zde nestačí situaci popsat a pojmenovat, vedle toho se od nich očekává také schopnost vlastní postoj zdůvodnit, podpořit nebo vysvětlit; analogicky pak v případě odmítnutí názorů oponenta schopnost protestovat, vznést námitku apod. (Švandová 1999a: 101). Argument se klasicky skládá ze dvou základních složek – premisy a závěru. Premisa je vnímána jako předpoklad, východisko, kterým chceme argumentaci podpořit, a závěr je vlastně to, co tvrdíme. Toulminovo (1958) argumentační schéma obsahuje vedle výchozích dat, jež mají sloužit jako důvod, a z nich vyplývajících závěrů, tedy konkluze, i další složky, jako oprávnění, že výchozí data mohou být jako důvod použita, modální operátor vyjadřující míru jistoty nebo podmínky, za nichž konkluze platí. Uvádění všech výše uvedených komponentů ovšem při argumentaci není běžné a produktor si zpravidla vystačí se schématem: *jestliže A, tak obvykle B*. Mezi dvěma jevy tedy neexistuje závislost, která se zakládá na kauzálním vztahu „příčiny a následku“ (srov. Toulmin 1958: 99–105), nýbrž presuponuje se obvyklá souvislost, a produktor adresátům sugeruje interpretaci „jestliže politik dělá to a to, pak jistě platí, že ... (cokoli negativního o protivníkově)“.

V korektní argumentaci mluvčí vždy hledají logicky správné argumenty, které by měly směřovat k věci (*ad rem*), tedy nikoli k ohrožení tváře komunikačního partnera (*ad hominem*). Argumentace v politickém diskurzu ovšem často směřuje právě k napadení některých složek konkurentovy identity a je založena na snaze diskreditovat jeho osobnostní, případně profesní kvality (viz výše). Poměrně frekventovaný se při detailní analýze ukázal argument nazývaný individuální apel (Švandová 1999b: 164–165), při kterém mluvčí usiluje o souhlas publika, aniž by při argumentaci sledoval věcnou podstatu problému. Jako doklad nekorektně vedené argumentace směřující k poškození komunikačního partnera uvádíme ukázkou z poslaneckých interpelací (ukázky byly pořízeny přepisem pravidelné relace veřejnoprávní České televize *168 hodin*):

(VI)

(1) MJ: tento bod budem projednávat už skoro hodinu. jednání této sněmovny ctěné nás daňové poplatníky stojí zhruba šest set tisíc korun. takže ta efektivita je opravdu obdivuhodná ...

MK: kdybysme tady o tom jednali čtyři hodiny tak prostě tady budete čtyři hodiny šoupat nohama a mluvit uctivě. račte se mládenče chovat slušně.

Politik ve své replice kritizoval délku probíhajících jednání v Poslanecké sněmovně a reakcí na jeho vystoupení byla odpověď opozičního poslance.

Oponent v tomto velmi specifickém dialogu (vystoupení politiků v PS se řídí danými pravidly, do debaty je třeba se předem přihlásit, mluvčí má vymezen čas pro reakci na svého předřečníka apod.) argumentaci nezaložil na zdůvodnění rozsahu nebo tématu promluv svých kolegů, ale na zpochybnění jedné ze složek individuality komunikačního partnera, a tím je jeho věk; výrazně ofenzivní hodnotu má v tomto případě fráze *šoupat nohama*, užívaná běžně v sociálně asymetrické komunikaci ve spojení *drž hubu a šoupej nohama*, tedy mlč a dělej to, co máš nařízeno, a zvolené oslovení *mládenče*, jímž se akcentuje právě komunikantova nezralost a nezkušenost. Před posluchači se tak poslanec MK dovolává nesouhlasu s tvrzením svého komunikačního partnera, aniž by se dotkl věcné podstaty toho, oč v diskusi ve skutečnosti jde; žádostí oponenta není třeba se zabývat nikoli proto, že by byla neopodstatněná, ale proto že mluvčí je příliš mladý na to, aby vůbec mohl cokoli požadovat.

Podobná strategie se objevuje i v následující ukázce, tentokrát je tematizována jiná složka osobnostní struktury komunikačního partnera, a to jeho etnický původ:

(2) TO: prioritou musí být jednoznačně občané České republiky naši předci tady přece po staletí naši zemi budovali ...

ZBR.: já jsem chtěla panu poslanci O. poděkovat že už se cítí natolik Čechem že má potřebu nás chránit před občany tak zvaných třetích zemí

První řečník svou argumentaci staví na apelu na národní uvědomění a citění komunikačních partnerů. Svým vyjádřením se sice sám prohřešuje proti obecným argumentačním pravidlům, a to požadavku neužívat předpojatý a emocionálně zabarvený jazyk (srov. Švandová 1999b: 151), reakce je ale opět výrazně poškozující a ve svém důsledku agresivní, neboť je v ní ironicky (a nekorektně) upozorněno na to, že sám mluvčí nemá předky, *kterí tady naši zemi po staletí budovali*.

2.2.2 Argumenty použité v politických debatách lze považovat za agresivní také proto, že často atakují mravní integritu komunikačních partnerů, napadají jejich občanskou bezúhonnost, (ne)manželské poměry apod. Jak upozorňuje Kasl Kollmannová (2012: 19), útoky proti soukromému životu politických oponentů jsou velmi silné a současně také obtížně vyvratitelné:

(3) JP: obyčejní lidé jsme my všichni kteří se nepovažujeme za nóbl. my jsme strana pro dolních deset miliónů (.) pro obyčejné lidi.

PN: to je divoká argumentace. jistěže pan P. není nóbl. obyčejný člověk jako on nosí obleky za dvacet tisíc chodí se stravovat do hotelu Kempinski kde stojí polévka dvě stě korun. přátelé nechci se vás nějak dotknout ale kdo z vás to má.

Tehdejší vlivný politik se v předvolební debatě snažil oslovit především své předpokládané voliče, jeho cílovou skupinou je tedy *dolních deset milionů*, označení (citát stranicky spřízněného politika), jež aluzivně odkazuje na běžnější spojení *horních deset tisíc*. Právě schopnost aktivizovat u recipienta jeho zkušenostní komplex a překvapit jej nenaplněním očekávání by v dané komunikační situaci mohla fungovat jako pragmaticky aktivní prvek a na straně cílového recipienta (diváka) vyvolat pozitivní reakci, odpověď politického konkurenta ovšem její celkové vyznění výrazně mění. Mluvčí PN pro poškození obrazu komunikačního partnera užívá jednak argument pomocí příkladů, ve kterém upozorňuje na signifikantní rysy oponentova reálného chování (nákup drahého oblečení, návštěvy luxusních restaurací), jež je v evidentním rozporu s tím, co sám proklamuje, jednak takřka doslovnou ironickou citací jeho staršího výroku: „Dámy a pánové, nechci se vás dotknout, kdo z vás na to má?“ (dosud dostupný např. zde: <<https://www.youtube.com/watch?v=Sta6BgVWvDc>>), jímž politik dříve ukončil na tiskové konferenci prezentaci o struktuře svých rodinných příjmů. Agresivita zde tedy míří především na obecně negativně vnímané složky komunikantovy identity, a to vychloubačnost a rozpor mezi proklamovaným a reálným chováním.

Ke skandalizaci politického oponenta bývají využity např. i neurovnané rodinné poměry:

(4) JP: Jestli chcete být osobní pak vy známý lovec sekretářek který jste předplatil svoji osobní sekretářku ze státních peněz. vy byste měl mlčet.

PN: nechme toho nebudme osobní. já tady nechci rozebírat kdo lovil sekretářky a kdo tlumočnice.

2.3 Vedle otevřeně agresivních strategií se v politickém diskurzu setkáváme s agresivitou nepřímou, jejíž užití souvisí s veřejností projevu. Otevřená agrese a hrubost spojené s expresivními a vulgárními výrazovými prostředky by mohly ve svém důsledku vést k poškození samotného mluvčího (viz výše). Jako účinnější se pak v tomto kontextu jeví ironie, „hra na sdělení“ (srov. např. Nekula 1990: 95), kdy mluvčí říká něco jiného, než si myslí, s evidentním záměrem, aby byl dekodován původní smysl sdělení (ukázka pochází ze stenografického zápisu jednání Poslanecké sněmovny z 21. 1. 2014, dostupná je na adrese: <http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/005schuz/s005050.htm#r4>):

(VII)

KS: Pane předsedající, vážené poslankyně, vážení poslanci, chtěl bych prostřednictvím pana předsedajícího poprosit vyslovit svoje blahopřání Komunistické straně Čech a Moravy k překonání třídního boje. Že jejich prominentní poslanec pan G. se tady urputně zastává miliardáře pana AB, k tomu srdečně blahopřeji. (Potlesk zprava.) To bylo opravdu něco, co jsem nečekal. Blahopřeji. Ovšem přiznávám,

sympatie pro Státní bezpečnost v tom hraje jistou roli, ale to už je typický český úkaz. Musím říci, že bych dále poblahopřál k druhému, a sice že zase zástupce Komunistické strany Čech a Moravy tady horoval a vyčítal sociální demokracii, že nezačala odpolitizování státní správy. Ze strany komunistické vyčítat sociální demokracii, že neodpolitizovala státní správu, to je to, co se normálně nazývá chucpe. Totiž když zavraždíte matku a otce a potom požádáte o milost, neboť jste sirotek. Děkuji mnohokrát. (Potlesk z řad poslanců TOP 09)

Rozpor mezi doslovným a implikovaným významem sdělení je v tomto případě evidentní a nedovoluje jeho jinou než intendovanou interpretaci. Porušení maximy kvality a kooperačního principu je pouze zdánlivé, neboť mluvčí je ve svém projevu upřímný a na defektnost doslovného významu vlastní promluvy poukazuje např. parodickým užitím slovního spojení užívaného komunistickou propagandou (třídní boj) nebo opakovaným výskytem explicitní performativní formule (blahopřeji, srdečně blahopřeji), která je rovněž v evidentním rozporu s běžným spojením mluvního aktu „gratulace“ a zdvořilostní maximou ocenění komunikačního partnera. Mluvčí na straně adresáta předpokládá znalost kontextu a pouze implicitně naráží na propojení opozičních politiků s komunistickou Státní bezpečností. Tím je opět napadán především rozpor mezi hlášanou ideologií a reálnou politikou opoziční strany a dlouhodobě budovanou tváří úspěšného podnikatele a liberálního politika vzhledem k jeho nejasné minulosti.

3. Závěr

Citované komunikační události byly vesměs ukázkami komunikace instrumentálně útočné, snažící se jednak ukázat komunikačního partnera v nepříznivém světle, jednak prezentovat mluvčího jako osobu, která se na veřejnosti nebojí vstupovat, a to jak v zájmu svém, tak i, a to v politickém prostředí zejména, třetích osob do konfliktu. Konflikt v komunikaci může mít různé podoby a různá řešení, v uvedených příkladech byla vždy zvolena strategie, pro niž je řešením maximalizace poškození komunikačního partnera, který se zde stává protivníkem. Ve všech ukázkách byla identifikovatelná verbální agrese, ať už v podobě explicitní nebo implicitní, přiřadit tyto jevy k nezdvořilosti by ale nebylo dostatečně výstižné, protože nezdvořilost je především věcí interpretace na straně adresáta a může u ní jít jen o nedostatek zdvořilosti, resp. může jít i jen o nezáměrnou odchylku od komunikačního standardu. V uvedených ukázkách šlo vždy o záměr (s výjimkou moderátorky, u níž jde primárně o plnění zadané profesní role), který byl v dané komunikační výměně jasně rozeznán a jako na agresivní na něj bylo reagováno. Nezdvořilost a verbální agrese se tedy nejeví jako prvky jednoho kontinua (v němž by verbální agrese představovala vyhrocenou nezdvořilost), ale spíše jako jevy paralelní, které se ovšem zhusta překrývají. Nezdvořilost může užívat různých strategií, zaměřovat se na poškození různých aspektů osobní identity adresáta,

zatímco verbální agrese je primárně pouze útočná – mluvčí prosazuje vlastní agendu nebo brání svou pozici, aniž by zohlednil stanovisko komunikačního partnera, i když si je zjevně nebo velmi pravděpodobně uvědomuje, a tomuto útočnému zaměření komunikátu jsou všechny jeho další aspekty podřízeny. Ukazuje se také, že aplikovat hodnotící chápání agresivní komunikace je bezpředmětné, protože vztahový mechanismus fungující v jednotlivých komunikačních událostech často jinou než agresivní reakci nedovoluje.

Seznam užitých transkripčních značek (podle Kaderka 2013b: 37):

KS	označení mluvčího
=	okamžité navázání na předcházející repliku
rád bych <u>vám</u> připomněl	zdůraznění slabiky/slova
a:le	protažení hlásky
(.)	krátká pauza
(..)	delší pauza
(...)	dlouhá pauza
...	vynechaná část výpovědi
?	vysoké stoupnutí hlasu
'	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
(())	komentář

Stenografický přepis z PS je ponechán v původní podobě.

Literatura

ANDERSON, Craig A. – BUSHMAN Brad J.

2002 „Human Aggression“; *Annual Review of Psychology* 53, č. 1, s. 27–51

AUER, Peter

2009 „Context and Contextualization“; in Verschueren, Jef – Östman, Jan-Ola (eds.): *Key Notions for Pragmatics* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins), s. 86–101

2014 *Jazyková interakce*; přel. Jiří Nekvapil a kol. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

BLAKEMOREOVÁ, Diane

1992 *Understanding Utterances* (Oxford: Blackwell)

2007 „Constraints, Concepts and Procedural Encoding“; in Burton-Roberts, Noel (ed.): *Pragmatics* (Houndmills – Basingstokes – New York: Palgrave Macmillan), s. 45–66

BROWNOVÁ, Penelope – LEVINSON, Stephen C.
1987 *Politeness* (Cambridge: Cambridge University Press)

CAPPELEN, Herman – LEPORE, Ernest
2005 *Insensitive Semantics* (Oxford: Blackwell)
2007 „Relevance Theory and Shared Content“; in Burton-Roberts, Noel (ed.): *Pragmatics* (Houndmills – Basingstokes – New York: Palgrave Macmillan), s. 115–135

CARSTONOVÁ, Robyn
Relevance Theory and the Saying/Implicating Distinction.
<<http://www.phon.ucl.ac.uk/home/robyn/home.htm>> [Přístup 7. 12. 2015]

CULPEPER, Jonathan
2008 „Reflections on Impoliteness, Relational Work and Power“; in Bousfield, Derek – Locherová, Miriam (eds.): *Impoliteness in Language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter), s. 17–44
2011 *Impoliteness* (Cambridge – New York – Melbourne: Cambridge University Press)

ČMEJRKOVÁ, Světa – HOFFMANNOVÁ, Jana (eds.)
2011 *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (Praha: Academia)

van DIJK, Teun A.
1977 *Text and Context* (New York: Longman)
2008 *Discourse and Context. A sociocognitive approach* (Cambridge: Cambridge University Press)

GAZDAR, Gerald
1979 *Pragmatics: Implicature, Presuppositions and Logical Form* (New York: Academic Press)

GOFFMAN, Ervin
1967 *Interaction Ritual: Essays on Face-to-face Behavior* (New York: Anchor Books)
1971 *The Presentation of Self in Everyday Life* (Harmondsworth: Penguin)

GRICE, H. Paul
1975 „Logic and Conversation“; in Cole, Peter – Morgan, Jerry L. (eds.): *Syntax and Semantics 3* (New York: Academic Press), s. 41–58

1991 „Utterer's meaning, sentence-meaning and word-meaning“; in Davis, Steven (ed.): *Pragmatics. A reader* (New York – Oxford: Oxford University Press), s. 65–76

HIRSCHOVÁ, Milada

2013a *Pragmatika v češtině* (Olomouc: Univerzita Palackého, Filozofická fakulta

2013b *Pragmatika v češtině* (Praha: Karolinum)

HIRSCHOVÁ, Milada – SVOBODOVÁ, Jindřiška

2014 *Komunikační strategie v jednom typu mediálního diskursu (televizní talk-show)* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého)

HORN, Laurence R.

2001 *A Natural History of Negation* (Stanford: CSLI Publications)

HORN, Laurence R.

2004 „Implicature“; in Horn, Laurence – Ward, Gregory (eds.): *The Handbook of Pragmatics* (Oxford: Blackwell), s. 3–28

HORN, Laurence – WARD, Gregory (eds.)

2004 *The Handbook of Pragmatics* (Oxford: Blackwell)

JAY, Timothy

1999 *Why We Curse* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins)

KADERKA, Peter

2013a „Situace a komunikace“; in Uličný, Oldřich (ed.): *Studie k moderní mluvnici češtiny I – Pragmatické aspekty češtiny* (Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého), s. 57–82

2013b „Pragmatika situace“; *Slovo a slovesnost* 74, č. 1, s. 13–40

KADMON, Nitrit

2001 *Formal Pragmatics* (Oxford: Blackwell)

KASL KOLLMANNOVÁ, Denisa

2012 *Zveřejněné soukromí. Utváření obrazu soukromého života politiků v médiích* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury)

KOUKOLÍK, František – DRTINOVÁ, Jana

1996 *Vzpoura deprivantů* (Praha: Makropulos)

LAKOFF, George

2012 „Conversational Logic“; in Verschueren, J. – Östman, J. O. (eds.): *Key Notions for Pragmatics* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins), s. 102–113

LEECH, Geoffrey

1983 *Principles of Pragmatics* (London – New York: Longman)

LORENZ, Konrad

1969 *On Aggression* (New York: Hartcourt, Brave and World)

LOCHEROVÁ, Miriam – BOUSFIELD, Derek

2008 „Introduction: Impoliteness and Power in Language“; in Bousfield, Derek – Locherová, Miriam (eds.): *Impoliteness in Language. Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter), s. 1–13

LOCHEROVÁ, Miriam – WATTS, Richard J.

2008 „Relational Work and Impoliteness: Negotiating Norms of Linguistic Behaviour“; in Bousfield, Derek – Locherová, Miriam (eds.): *Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice* (Berlin – New York: Mouton de Gruyter), s. 77–99

MEEUWIS, Michael – ÖSTMAN, Jan-Ola

2012 *Pragmaticising Understanding. Studies for Jeff Verschueren* (Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins)

MUKAŘOVSKÝ, Jan

1948 *Dvě studie o dialogu* (Praha: Svoboda), s. 194–196

NAKONEČNÝ, Milan

1999 *Sociální psychologie* (Praha: Academia)

NEKULA, Marek

1990 „Pragmalingvistická interpretace ironie“; *Slovo a slovesnost* 51, č. 2, s. 95–110

2004 „Deminutiva a zdvořilost“; in Hladká, Zdenka – Karlík, Petr (eds.): *Čeština – univerzálie a specifika* 5 (Praha: Nakladatelství Lidové noviny), s. 120–128

RÉCANATI, François

1993 *Direct Reference. From Language to Thought* (Oxford: Blackwell)

2007 „Indexicality, context and Pretence: A Speech-Act Theoretic Account“; in Burton-Roberts, Noel (ed.): *Pragmatics* (Houndmills – Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan), s. 213–229

SPENCER-OATEYOVÁ, Helen

2005 „(Im)Politeness, Face and Perceptions of Rapport. Unpackaging Their Bases and Interrelationships“; *Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture* I, č. 1, s. 95–119

2007 „Theories of Identity and the Analysis of Face“; *Journal of Pragmatics* 39, č. 4, s. 639–656

SPERBER, Dan – WILSONOVÁ, Deirdre

1986 *Relevance: Communication and Cognition* (Oxford: Blackwell)

SVOBODOVÁ, Jindřiška

2011a „Nezdvořilost jako prostředek komunikační strategie v *talk-show* na komerční televizní stanici“; *Bohemistyka* 11, č. 1, s. 35–45

2011b „Funkce nezdvořilosti v *talk-show* na komerční televizní stanici“; in Orgoňová, Olga (ed.): *Jazyk a komunikácia v súvislostiach III* (Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta), s. 140–148

2012/2013 „Nezdvořilost v mediální komunikaci“; *Český jazyk a literatura* 63, č. 5, s. 215–233

2013 „Identita komunikantů v jednom typu mediálního politického interview“; *Bohemica Olomucensia* 5, č. 3, s. 230–248

2014 „Užití přímých strategií při ohrožení tváře komunikačního partnera v jednom typu mediálního dialogu“; *Bohemistyka* 14, č. 1, s. 3–20

ŠVANDOVÁ, Blažena

1999a Argumenty a logika“; in Jelínek, Milan – Švandová, Blažena a kol.: *Argumentace a umění komunikovat* (Brno: Masarykova univerzita), s. 101–134

1999b „Chybné argumenty (fallaciae)“; in Jelínek, Milan – Švandová, Blažena a kol.: *Argumentace a umění komunikovat* (Brno: Masarykova univerzita), s. 135–184

ŠVEHLOVÁ, Milena

1994 „Zdvořilost a řečová etiketa“; in Brabcová, Radoslava – Mališ, Otakar (eds.): *Filologické studie XIX* (Praha: Pedagogická Fakulta Univerzity Karlovy), s. 39–61

TOULMIN, Stephen E.

1958 *The Uses of Argument* (Cambridge: Cambridge University Press)

WATTS, Richard J.

2003 *Politeness* (Cambridge: Cambridge University Press)

WILSONOVÁ, Deirdre – CARSTONOVÁ, Robyn

2007 „A Unitary Approach to Lexical Pragmatics: Relevance, Inference and Ad Hoc Topics“; in Burton-Roberts, Noel (ed.): *Pragmatics* (Houndmills – Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan), s. 230–259

ZIMA, Jaroslav

1961 *Expresivita slova v současné češtině* (Praha: Nakladatelství ČSAV)

Resumé

Verbal Aggression in Political Discourse

The paper deals with the phenomenon of verbal aggression as a specific communicative strategy in interpersonal exchanges, in mass media and in political discourse. It aims at the differences the notions and manifestations of im/politeness, rudeness and verbal aggressivity. In the broader framework of social interaction, aggressive communication occurs in two forms: a/ as a hostile aggression which is impulsive, driven by anger and primarily aiming at harming the target; b/ as an instrumental aggression which is premeditated as a means of retaliation or obtaining some goal (e.g., to boost up speaker's position). The latter seems to be the most frequent feature in political discourse. Presented samples of dialogues have demonstrated that the aggressive/openly offensive communication can be seen not just as a borderline case of impoliteness but, more accurately, as a parallel phenomenon, a communicative strategy which can use vulgarities but can dispense with them as well.

Keywords: aggressivity; verbal aggression; im/politeness; rudeness; offense; personal identity attack; self presentation; explicit vs implicit dehonestation

doc. PhDr. Milada Hirschová, DSc.

Katedra českého jazyka

Pedagogická fakulta

Univerzita Karlova

M. D. Rettigové 4

116 39 Praha 1

milada.hirschova@pedf.cuni.cz

Mgr. Jindřiška Svobodová, Ph.D.

Katedra bohemistiky

Filozofická fakulta

Univerzita Palackého v Olomouci

tř. Svobody 26

771 80 Olomouc

jindriska.svobodova@upol.cz